

2 अष्टवर्षाणां सेवाः पूर्णकर्तृणां स्थायिनीतिः निर्मिता भविष्यति- मुकेशअग्रिहोत्री

3 उत्तराखण्ड- संस्कृताकादमीद्वारा आयोजितोऽभवत् राज्यस्तरीय-संस्कृतमहोत्सवः अतिथिभिः समलंकृताः प्रतिभागिनः

5 तत्त्वज्ञानं मूलं, जगत् प्रतीतिमात्रम्

## प्रधानमन्त्री नरेन्द्रमोदी, रशियादेशस्य राष्ट्रपतिः व्लादिमिर पुतिनश्च सन्धिपत्रेषु हस्ताक्षरं कृतवन्तौ



**हिमसंस्कृतवार्ता:** - भारत-रशिया-देशौ रक्षया, व्यापारेण, अर्थव्यवस्थया, स्वास्थ्यसेवया, शिक्षया, संस्कृत्या, प्रसारमाध्यमैः च सम्बद्धेषु अनेकेषु सन्धिपत्रेषु हस्ताक्षरं कृतवन्तौ। नवदेहल्यां त्रयोविंशतितमे भारत-रशिया वार्षिक-शिखरसम्मेलने राष्ट्रपतिना व्लादिमिर पुतिनेन सह संयुक्त वार्ताहर सम्मेलनं सम्बोधयता प्रधानमन्त्रिणा नरेन्द्रमोदिना उक्तं यत् राष्ट्रपतेः पुतिनस्य भ्रमणम् यात्रा समये अभवत् यदा द्वैपाक्षिक-सम्बन्धाः अनेकानि ऐतिहासिक-लक्ष्याणि प्राप्तवन्तः। सः अवदत् यत् गतदशवर्षेषु जगता अनेकानि उत्थानानि पतनानि च दृष्टानि, एतेषु भारत-रशिया-सम्बन्धः सुदृढतया स्थिरः अस्ति। यूरिया उत्पादने उभौ देशौ निकटतया सहयोगं करिष्यतः इति प्रधानमन्त्री अवाचत्। सः अधोरेखितवान् यत् प्रायः पञ्चविंशतिवर्षेभ्यः प्राक् राष्ट्रपतिः पुटिन-वर्यः भारत-रशिया-सामरिकसहभागित्वस्य आधारेण

स्थापितवान्। सः अवदत् यत् आतङ्कवादं विरुध्य कृते युद्धे भारत-रशिया-देशौ सहैव-स्थितौ स्तः। आतङ्कवादं मानवतायाः मूल्यानाम् उपरि प्रत्यक्षाक्रमणम् अस्ति इति भारतस्य अविचलविश्वासं पुनरुद्घाटयन् सः अवदत् यत् आतङ्कवादस्य विरुद्धं वैश्विक एकता एव वृहत्तमा शक्तिः अस्ति।

### भारतम् आरम्भात् एव यूक्रेन्-विषये शान्तेः समर्थनं करोति- प्रधानमन्त्री नरेन्द्रमोदी

यूक्रेन्-विषये प्रधानमन्त्री अवदत् यत् भारतं आरम्भात् एव यूक्रेन्-विषये शान्तेः समर्थनं करोति। अस्य विषयस्य शान्तियुतस्य चिरस्थायि-समाधानस्य च कृते कृताः सर्वाः प्रयत्नाः सः स्वीकृतवान्। सः अवदत् यत् भारतं स्वययोगदानार्थं सर्वदा सज्जः अस्ति, भविष्ये अपि तथैव भविष्यति। प्रधानमन्त्री अवदत् यत् उभौ-पक्षौ यूरोशियन्-आर्थिकसद्वेन सह मुक्तव्यापार-सन्धिं शीघ्रं समापयितुं कार्यं कुर्वन्तौ स्तः। श्रीमोदी अघोषयत् यत् भारतं शीघ्रमेव रूस-देशस्य नागरिकाणां कृते निःशुल्कं त्रिंशत्-दिनात्मकस्य ई-पर्यटक वीजा अथ त्रिंशत्-दिनात्मकस्य समूह-पर्यटक वीजा इति प्रवर्तयिष्यति। सभायाम् उभौ नेतारौ त्रिंशत्यधिक द्विसहस्रतम वर्ष पर्यन्तं भारत-रशिया आर्थिकसहयोगस्य सामरिकक्षेत्राणां विकासाय कार्यक्रमान् स्वीकृतवन्तौ। तौ द्वैपाक्षिकसम्बन्धेषु प्रगतिं समीक्षितवन्तौ, परस्पर हिताय क्षेत्रीय-वैश्विक विषयेषु च मतानां आदानप्रदानं कृतवन्तौ। अस्मिन् अवसरे भारत-रूस-व्यापार-मञ्चे भारतम् विश्वस्य तृतीयं वृहत्तमं अर्थव्यवस्था भवितुं प्रवृत्तः अस्तीति प्रधानमन्त्रिणा मोदिना उक्तम्।

## महात्मागान्धी-राष्ट्रिय-ग्रामीण-वृत्ति-प्रत्याभूति-योजनान्तर्गतं अद्यावधि वर्तमान-वित्तीयवर्षे राज्येभ्यः केन्द्रशासित प्रदेशेभ्यश्च त्रिनवत्युत्तर-त्रिंशताधिक षट्पष्टिः कोटिरूप्यकाणां राशिः प्रदत्ता

**हिमसंस्कृतवार्ता:** - महात्मागान्धी-राष्ट्रिय-ग्रामीण-वृत्ति-प्रत्याभूति-योजनान्तर्गतं अद्यावधि वर्तमान-वित्तीयवर्षे राज्येभ्यः केन्द्रशासित प्रदेशेभ्यश्च त्रिनवत्युत्तर-त्रिंशताधिक षट्पष्टिः कोटिरूप्यकाणां राशिः प्रदत्ता अस्ति। अस्मिन् वेतन-घटकाय सप्तपञ्चाशत् सहस्रकोटिरूप्यकाणि, सामान्यैः प्रशासनाय च दश सहस्रकोटिरूप्यकाणि सन्ति। ग्रामविकासराज्यमन्त्री कमलेश पासवानः अद्य राज्यसभायां एकस्य प्रश्नस्य लिखिते प्रत्युत्तरे एतत् सूचितवान्। सः अवदत् यत्, योजनान्तर्गतं वेतनप्रदानानि केन्द्रसर्वकारेण प्रत्यक्ष लाभ-हस्तान्तरणस्य माध्यमेन लाभार्थिनां लेखायां प्रत्यक्षतया निक्षिप्तानि भविष्यन्ति।

## ये "उम्मीद" इति पटलमाध्यमेन वक्त्र सम्पत्तयः पञ्जीकृतवन्तः सन्ति, -किरनरिजीजू

**हिमसंस्कृतवार्ता:** - केन्द्रीय- नवदिल्ल्यां वार्ताहरैः सह वार्तालापं अल्पसंख्य प्रकरणानां मन्त्री कुर्वन्, श्रीरिज्जूः अवदत् यत्, किरनरिजीजू इत्ययम् आश्वासितवान् प्रक्रियाम् पूर्णां कर्तुं सम्बन्धित जनैः यत्, ये UMEED इति समुखीकृताः समस्याः उद्भूत्य, पटलमाध्यमेन वक्त्र सम्पत्तयः संसदः अनेके सदस्याः समुदाय-पञ्जीकृतवन्तः सन्ति, तान् विरुध्य, प्रतिनिधयश्च अतिरिक्तं समयं अग्रिम मासत्रयं यावत् सर्वकारः याचितवन्तः आसन् तदनन्तरं किमपि दण्डविधानं न विधाष्यतीति। निर्णयः कृतः।

## ग्रामीण-अर्थव्यवस्थायाः सुदृढीकरणम् विना विकसित-भारतस्य स्वप्नं सम्भवं न भविष्यति - अमितशाहः

केन्द्रीय-गृह-सहकारिता-मन्त्री अमितशाहः अद्य अवदत् यत् सहकारिता क्षेत्रस्य व्याप्तिम् विस्तारयितुं सर्वकारः अविश्रामं कार्यं कुर्वन् अस्ति, तथा च शीघ्रमेव, सहकारिता-आश्रयः इत्यादयः उपक्रमाः सम्पूर्णं देशे प्रवर्तन्ते इति। गान्धीनगरस्य महात्मा-मन्दिरे नाबाई अर्थ समिट्-2025 इत्यस्य उद्घाटन सत्रम् अभिसंबोधयन् मन्त्री पुनः उक्तवान् यत् ग्रामीण-अर्थव्यवस्थायाः सुदृढीकरणम् विना विकसित-भारतस्य स्वप्नम् सम्भवं न भविष्यतीति। सहकार क्षेत्रस्य वृद्धिः स्वयमेव ग्रामीण-कृषि-विकासं सुनिश्चितं करिष्यति इति सः अवधानं दत्तवान्।

## सुभाषितम्

अनन्तशास्त्रं बहुलाश्च विद्याः।  
अल्पश्रकालो बहुविघ्नता च।  
यत्सारभूतं तदुपासनीयं,  
हंसो यथा क्षीरमिवाम्बुमध्यात्।।  
(चाणक्यनीतिः)

भावार्थः- शास्त्र अनेक हैं, विद्याएँ भी बहुत हैं, समय अल्प है, विघ्न भी अनेक हैं। जैसे हंस जलमिश्रित दूध में से दूध को लेकर जल को त्याग देता है, उसी प्रकार जो कुछ सारभूत हो, उसी को ग्रहण कर लेना चाहिए।

### हिमसंस्कृतवार्ता:

हिमसंस्कृतवार्तापत्रस्य एकवर्षस्य सदस्यता

900 ₹

One year subscription to the daily Sanskrit newspaper is only 100 Rupees  
To subscribe, text us a message saying hello on the number below.

7876636263

सूचना- हिमसंस्कृतवार्ता: दैनिकपत्रे व्याकरणात्मक-अशुद्धीनां कृते, राजनैतिक-सांस्कृतिकविचाराणाञ्च कृते सम्बद्धाः पत्रकाराः लेखकाश्च उत्तरदायिनः भविष्यन्ति

### कार्यालयः

हिमसंस्कृतम्, प्रकाशनम्

जसवां कोटला तहसीलपरिसरस्य समूचे

कस्बा कोटला जिला कांगड़ा हि.प्र.

पत्रव्यवाहरसङ्कतः-९७७९९९

सङ्केतः- प्रबन्धनिदेशिका- शिवानी शर्मा हिमसंस्कृतम्

## भारत-मलेशिया-देशौ राजस्थानस्य मरुभूमौ संयुक्त सैन्य-वर्षा-अभ्यास-आयोजयतः

**हिमसंस्कृतवार्ता:** - भारत-मलेशिया-देशौ राजस्थानस्य मरुभूमौ संयुक्त सैन्य-वर्षा-अभ्यास-आयोजयतः। अस्य अभ्यासस्य पञ्चमं संस्करणम् अस्य मासस्य अष्टादश दिनाङ्कपर्यन्तं प्रचलिष्यति। अस्य अभ्यासस्य उद्देश्यः संयुक्तराष्ट्रसङ्घस्य आदेशस्य सप्तमस्य अध्यायस्य अन्तर्गतस्य उपपरम्परागतकार्यस्य संयुक्तरूपेण अभ्यासः करणीयः इति अस्ति। अभ्यासस्य परिधौ आतङ्कवाद-प्रतिरोध-कार्येषु संयुक्तप्रतिक्रियासु समन्वयः अन्तर्भवति।

# अष्टवर्षाणां सेवा: पूर्णकर्तृणां स्थायिनीतिः निर्मिता भविष्यति- मुकेशअग्रिहोत्री



**हिमसंस्कृतवार्ता:- धर्मशाला।** पैरानीतिः जलरक्षकाणां च दीर्घकालीनयाचनानां स्थायिसमाधानं निकटम् अस्ति। एतेषु वर्षेषु कर्मचारिभ्यः न्याय्यं वेतनं, सर्वकारीयकर्मचारिणां स्थितिं च प्रदातुं सर्वकारः अग्रे गच्छति। एषा सूचना उपमुख्यमन्त्री मुकेश अग्रिहोत्री शुक्रवासरं सदनस्य मध्ये विधायकस्य आरएस बाली इत्यस्य नियमः ६२ इत्यस्य अन्तर्गतं ध्यानाकर्षण-प्रस्तावस्य प्रतिक्रियारूपेण प्रदत्तवान्। उपमुख्यमन्त्री उक्तवान् यत् सर्वकारः संवेदनशीलः अस्ति, स्थायीव्यवस्थायाः माध्यमेन पैरानीतिकर्मचारिणः जलरक्षकान् च मुख्यधारायां आनेतुम् इच्छति। सः अवदत् यत् एतेषां कर्मचारिणां कृते पृथक् बीमा कार्यान्वितुं आवश्यकता नास्ति, यतः सर्वकारस्य उद्देश्यं नीतेः अन्तर्गतं नियमितसंरचनायां तान् समावेशयितुं वर्तते। अद्यावधि जलशक्तिविभागे

६२२० जलरक्षकाणां नियुक्तिः कृता। एतेषु ३,४८६ जलरक्षकाः ये १२ वर्षाणि सेवां सम्पन्नं कृतवन्तः, तेषां पम्प-अटण्डन्ट-रूपेण पदोन्नतिः प्राप्ता। परन्तु अद्यापि जलरक्षकाः बहुसंख्याकाः सन्ति ये १२ वर्षाणि सेवां न सम्पन्नवन्तः, विभागे पर्याप्तपदानां अभावः अपि अस्ति। पैरानीतिसम्बद्धानां विषयाणां विषये सः अवदत् यत् काङ्ग्रेससर्वकारेण पैरापम्पसञ्चालकानां, पैराफिटर्स, पैरा-बहुउद्देश्यकार्यकर्तृणां च मानदं वर्धितम्। नीतेः अनुसारं पैरापम्पसञ्चालकानां कृते १५% पदोन्नतिकोटा, पैराफिटर्स इत्येतेषां कृते १०% कोटा च अस्ति। परन्तु पैरा-बहुउद्देश्यकार्यकर्तृणां कृते स्पष्टनीतिः नास्ति। तेषां निवासः बेलदारवर्गं १०% कोटा अन्तर्गतं भवतु इति सर्वकारेण प्रस्तावः कृतः अस्ति। उपमुख्यमन्त्री उक्तवान् यत् विभागस्य मतं यत् पैरापम्पसञ्चालकाः जलरक्षकाः च अष्टवर्षेभ्यः अधिकं पैरावर्गं न स्थापनीयाः। अष्टवर्षसेवासमाप्ते नित्यवेतनकर्तारः करणीयाः। जलरक्षकान् पम्पसञ्चालकरूपेण समानाधारेण निर्मातुं विचारः प्रचलति। सः अवदत् यत् वित्तविभागः सर्वेषु विभागेषु एतादृशानां कर्मचारिणां कृते एकरूपं व्यापकं च नीतिं इच्छति, येन लोकनिर्माणं, जलशक्तिः, अन्ये विभागाः पृथक्-पृथक् कार्यं न कुर्वन्ति। एकस्यामेव नीतेः अन्तर्गतं सर्वाणि अस्थायीवर्गाणि नियमितं कर्तुं सर्वकारस्य अभिप्रायः अस्ति।

## शिक्षामंत्री रोहितठाकुरः उक्तवान् यत् ३८०७ शिक्षकपदानां पूरणस्य प्रक्रिया प्रचलति



**हिमसंस्कृतवार्ता:- धर्मशाला।** शिक्षामन्त्री रोहितठाकुरः उक्तवान् यत् सर्वकारीयविद्यालयेषु विभिन्नवर्गस्य शिक्षकाणां अभावं दूरीकर्तुं ३८०७ पदानि पूर्यितुं प्रक्रिया प्रचलति। विधायकस्य हंसराजस्य प्रश्नस्य लिखितरूपेण उत्तरं दत्त्वा मन्त्री उक्तवान् यत् ७८७ जेबीटी पदेषु, १,७०१ सी एण्ड वी पदेषु, १,२८० प्रशिक्षितस्नातकशिक्षकेषु, ३७ प्रवक्ता (नवीनविद्यालयः) पदेषु च नियुक्तिः प्रचलति। पात्रार्थार्थिनः अनुशंसाः प्राप्य एतानि पदस्थानानि पूरयिष्यन्ते। शिक्षक-अभावक्षेत्रेषु, दूरस्थेषु/आदिवासी-क्षेत्रेषु च नूतनानां शिक्षक-नियुक्तीनां स्थापनं भवतु इति सर्वकारः प्रयतते। चम्बामण्डले १६ जेबीटी पदानि, १३८ सी एण्ड वी पदानि च पूर्यितुं प्रस्तावितानि सन्ति। प्रशिक्षितस्नातकशिक्षकाणां रिक्तपदानां पूरणस्य प्रक्रिया अपि प्रचलति। प्रवक्ता (नवीनविद्यालयः), मुख्याध्यापकः, प्रधानाचार्यः च इति रिक्तपदानि अपि पदोन्नति-तर्कीकरणद्वारा सर्वकारः पूरयति। विधायिका अनुराधा राणा

इत्यस्य प्रश्नस्य लिखित उत्तरं शिक्षामन्त्री उक्तवान् यत् विगतत्रिषु वर्षेषु अक्तूबर ३१ दिनाङ्कपर्यन्तं समग्रशिक्षा अभियानस्य अन्तर्गतं राज्ये जिलास्तरस्य ₹१०१२.०६ कोटिरूप्यकाणां राशिः आबंटिता अस्ति।



## प्राथमिक कृषिसहकारीसंस्थानां कम्प्यूटरीकरणं भविष्यति- अग्रिहोत्री

उपमुख्यमन्त्री मुकेश अग्रिहोत्री उक्तवान् यत् राज्ये सहकारीक्षेत्रस्य आधुनिकीकरणाय, सुदृढीकरणाय च केन्द्रसर्वकारेण सहकारमन्त्रालयस्य अन्तर्गतं केन्द्रप्रायोजितानां तिसृणां परियोजनानां अनुमोदनं कृतम् अस्ति। विधायकः सतपालसिंहसती इत्यस्य प्रश्नस्य लिखित उत्तरं उपमुख्यमन्त्री उक्तवान् यत् अस्मिन् राज्यस्य प्राथमिककृषिसहकारीसंस्थानां कम्प्यूटरीकरणं, हिमाचलप्रदेश-राज्य-सहकारी-कृषिप्राग्यविकासबैङ्कस्य कम्प्यूटरीकरणं, सहकारीसङ्घस्य रजिस्ट्रारकार्यालयस्य कम्प्यूटरीकरणं च अन्तर्भवति।

## HP Vidhan Sabha Session- जयरामठाकुरः सामाजिकमाध्यमपृष्ठेषु टिप्पणीषु आपत्तिं कृतवान्; मुख्यमंत्री सुक्खुः अददत् प्रतिक्रियाम्



**हिमसंस्कृतवार्ता:- डॉ. पद्मनाभः, धर्मशाला।** प्रश्नसमये विपक्षस्य नेता जयरामठाकुरः सामाजिकमाध्यमपटलेषु तस्य विरुद्धं क्रियमाणसु टिप्पणीषु आपत्तिं कृतवान्। सः अवदत् यत् भाजपानेतृणां प्रतिष्ठां कलङ्कयितुं सर्वकारेण एकस्यै संस्थायै इत्यस्य कार्यं नियुक्तम्। सः अवदत् यत् संस्थायाः वित्तपोषणं सर्वकारीयनिधिना क्रियते। एषा व्यवस्था सम्यक् नास्ति। तस्य प्रतिक्रियारूपेण मुख्यमन्त्री सुखविन्दरसिंहसुक्खुः अवदत् यत् भाजपायाः सूचनाप्रौद्योगिकीप्रकोष्ठेन तस्य विरुद्धं बहु किमपि लिख्यन्ते, परन्तु सः एतादृशानां टिप्पणीनां अवहेलनां करोति। भाजपा-संस्थायाः सूचनाप्रकोष्ठेन तस्य "राधे- राधे" वक्तव्यस्य अर्धमेव चलचित्रं सामाजिक-माध्यमेषु प्रसारितम्, यद्यपि सः बालकान् पृष्टवान् यत् "राधे-राधे" इति किमर्थं वदन्ति, तस्य अर्थः किम् इति। काऽपि संस्था सर्वकारेण न चाल्यते। इदानीं विपक्षनेता अवदत् यत् संस्थाविषये सर्वकारस्य सूचना नास्ति इति दुःखदम्। सः आरटीआई-अनुरोधद्वारा सूचनां प्राप्तवान्, प्राथमिकी अपि पञ्जीकृतवान्, परन्तु काऽपि कार्यविधिः न कृता। अस्याः संस्थाद्वारा भाजपानेतृणां कृते अवाच्यं क्रियते। तस्य प्रतिक्रियारूपेण मुख्यमन्त्री उक्तवान् यत् अन्वेषणं करिष्यते यत् विपक्षस्य नेतुः विरुद्धं केन टिप्पणी कृता। काङ्ग्रेसस्य कस्यचित् दुरुपयोगस्य संस्कृतिः नास्ति। आरटीआई इत्यस्य सत्यतायाः अन्वेषणं भविष्यति। आगामिनि बजटसत्रे विपक्षस्य नेतारं सम्पूर्णा सूचना प्रदत्ता भविष्यति।

## Shimla News- सतलुजनद्याः मलिनावशेषस्य निवारणाय सर्वेक्षणं भविष्यति, उपायुक्तः शिमला कोलबन्धस्य लुहरीपरियोजनायाः अधिकारिभिः सह गोष्ठीं कृतवान्

**हिमसंस्कृतवार्ता:- शिमला।** उपायुक्तः अनुपमकश्यपः सुन्नीक्षेत्रे सतलुजनद्याः वर्धमानस्य जलस्तरस्य, मलिनावशेषस्य च विषये विशेषसमागमं कृतवान्। एनटीपीसी-संस्थायाः कोल-जलबन्ध-परियोजना-प्रबन्धनसंस्था सुन्नीक्षेत्रे मलिनावशेषस्य सोनार-सर्वेक्षणं कुर्वन् अस्ति इति सूचना अभवत्। सोनारसर्वेक्षणं जलान्तर्गतवस्तूनाम् अन्वेषणं, नक्शाङ्कनं, सर्वेक्षणं च कर्तुं ध्वनितरङ्गनाम् उपयोगेन भवति। एतद् तन्त्रं सोनारयन्त्रात् ध्वनितरङ्गं प्रेषयित्वा वस्तुभ्यः तरङ्गानाम् पुनः परावर्तनार्थं यावत् समयः भवति तस्य मापनं कृत्वा कार्यं करोति। सर्वेक्षणं १५ दिसम्बर दिनाङ्के आरभ्य आगामिषु १५ तः २० दिवसेषु सम्पन्नं भविष्यति। ततः प्रबन्धनम् एकं प्रतिवेदनं प्रस्तौति, यस्य आधारेण सुन्नीक्षेत्रे भविष्यस्य रणनीतिः निर्मिता भविष्यति। जलस्तरस्य वर्धनेन जनानां गृहाणि भूमिः च संकटग्रस्ता अस्ति। अस्मिन् वर्षे जलस्तरस्य वर्धनेन आईटीआई-परिसरः, सुन्नी-विश्रामगृहं, गोशाला, केचन आवासीयक्षेत्राणि च जलप्लावितानि, मलिनावशेषेण युक्तानि च अभवन्। उपायुक्तः एतानि सर्वाणि स्थानानि गतवान्। सः अवदत् यत् अस्माकं प्राथमिकता जनानां जीवनस्य सम्पत्तेः च रक्षणम् अस्ति। न कस्यचित् प्राणहानिः सम्पत्तिः वा भवेत्। आईआईटी रूडकी इत्यस्य दलेन सतलुजनद्याः गादस्य विषये अध्ययनं कृतम्। एतद् अध्ययनं २०१४ तः २०२४ पर्यन्तं कृतम्। प्रतिवेदानुसारं २०१४ तः २०२१ पर्यन्तं मलिनावशेषस्य परिवर्तनं न जातम्। २०२१ तः मलिनावशेषस्य तीव्रगत्या परिवर्तनं जातम् २०२२ तमे वर्षे ०.५ हेक्टियर, २०२३ तमे वर्षे १० हेक्टियर अभिलिखिता च।

# उत्तराखण्ड- संस्कृताकादमीद्वारा आयोजितोऽभवत् राज्यस्तरीय- संस्कृतमहोत्सवः अतिथिभिः समलंकृताः प्रतिभागिनः



**हिमसंस्कृतवार्ता:** कुलदीपमैन्दौला। संस्कृतं सर्वेषाम् सहायिका भाषा- "विधायकः आदेशचौहानः" देवभूमौ उत्तराखण्डे गिरां देव्याः सरस्वत्याः कश्चन महानुत्सवः समपद्यत। उत्तराखण्डसंस्कृताकादम्याः पक्षतः सप्तदश-राज्यस्तरीय- संस्कृत- महोत्सवस्यायोजनं कृतम्। यत्र विभिन्नविद्यालयेभ्यः समागतैश्छात्रैः स्वस्वप्रज्ञाप्रकर्षः प्रदर्शितः। यथा शास्त्रेषु पठ्यते प्रज्ञा नवोनवोन्मेषशालिनी प्रतिभा मतेति तदेव तत्र साक्षात्कृतम्। प्रथमं कनिष्ठवर्गे विविधस्पर्धाणां परिणामवृत्तम् इत्थं वर्तते। संस्कृतनाटकस्पर्धायां खटीमानगरस्थो डायनेस्टी-माडर्न- विद्यालयः (Dynasty Modern School) प्रथमं स्थानं लेभे। मुनिकीरैतिस्थः श्रीदर्शन- संस्कृतमहाविद्यालयो द्वितीयस्थानमलञ्चकार, ब्रिगेडियर- विद्याधर- जुयाल- संस्कृत-विद्यालयस्तृतीयस्थानं प्राप्तवान्। समूहगानप्रतियोगितायां खटीमानगरस्था डायनेस्टी- अकादमी (Dynasty Academy) प्रथमा भवत्। देवलधारस्थो राजीव- नवोदय- विद्यालयो (Rajiv Navodaya School) द्वितीयं स्थानम् आप्नोत्। रुडकीनगरस्था आर्यकन्या- इण्टर- पाठशाला (Arya Kanya Inter College) च तृतीये स्थाने स्थिता। वादविवादस्पर्धायां वाग्मिनां युद्धे आचार्यकुलस्य प्रथमः क्रमः आसीत्। देहरादूनस्थः श्रीमद्दानन्द- ज्योतिर्मठगुरुकुलो द्वितीयः श्रीदर्शन- संस्कृत- महाविद्यालयश्च तृतीयः क्रमशः आसन्। आशुभाषणे यत्र मतिः सत्वरं स्फुरति तत्र मुनिकीरैतिस्थेन श्रीदर्शनसंस्कृतमहाविद्यालयेन प्रथमं स्थानं जितम्। श्रीमद्दानन्दार्ज्योतिर्मठगुरुकुलेन द्वितीयम् आचार्यकुलपतञ्जलियोगपीठेनापि तृतीयं स्थानं भूषितम्। श्लोकोच्चारणस्य माधुर्यपूर्णस्पर्धायां डायनेस्टी- माडर्न- अकादमी (Dynasty Modern Academy) प्रथमा हरिद्वारस्थो ब्रह्मचारिरामकृष्ण- संस्कृतविद्यालयो द्वितीयः रुद्रप्रायागस्थः संस्कृतमहाविद्यालयश्च तृतीयः

घोषितः। अथ वरिष्ठवर्गस्य परिणामघोषणा प्रस्तूयते। संस्कृतनाटके कोटपौडीस्थेन जुयाल- संस्कृत-विद्यालयेन प्रथमं स्थानमधिगतम्। पटेलनगरस्थेन राजकीय-इण्टर-महाविद्यालयेन (Govt. Inter College) द्वितीयं मुनिकीरैतिस्थेन श्रीदर्शन-संस्कृत- विद्यालयेन च तृतीयं स्थानं स्वीकृतम्। समूहगाने खटीमास्थया डायनेस्टी-अकादम्या (Dynasty Academy) प्रथमः केवीएम-विद्यालयेन (KVM) द्वितीयं दशौलीस्थेन विद्यालयमन्दिरेण च तृतीयं स्थानं प्राप्तम्। समूहनृत्ये रुडकीस्था आर्यकन्यापाठशाला प्रथमा खटीमास्था डायनेस्टी-अकादमी (Dynasty Academy) द्वितीया गोपेश्वरस्था राजकीय- बालिका- इण्टर-पाठशाला (Govt. Girls Inter College) च तृतीया अभवत्। वादविवादे पतलोत्क्षेत्रीयः पीएमश्री जीआईसी- विद्यालयः (PM Shri GIC) प्रथमः गुरुकुलविश्वविद्यालयो द्वितीयः मुनिकीरैतिस्थः श्रीदर्शनसंस्कृतमहाविद्यालयश्च तृतीयः आसीत्। आशुभाषणे ओखलकाण्डस्थो जीआईसीविद्यालयः (GIC) प्रथमः पिथौरागढस्थो लक्ष्मणसिंहमहरपरिसरो द्वितीयः मुनिकीरैतिस्थः श्रीदर्शनसंस्कृतमहाविद्यालयश्च तृतीयस्थानभाक् सञ्जातः। श्लोकोच्चारणे डायनेस्टी-अकादम्या (Dynasty Academy) प्रथमं कोटद्वार-पीजी-महाविद्यालयेन (Kotdwar PG College) द्वितीयं मल्लीमानिलास्थेन संस्कृतविद्यालयेन च तृतीयं स्थानं लब्धम्। कार्यक्रमस्यास्य समापने विजेतृभ्यः छात्रेभ्यः पुरस्कारवितरणं समभूत्। तदा चौहानादेशकुमारः उत्तराखण्ड-संस्कृतविश्वविद्यालयस्य कुलसचिवः कुमारदिनेशः संस्कृतशिक्षानिदेशिका देवराडीकञ्चना, अकादम्याः सचिवः प्राध्यापकः पन्तमहनीयो मनोजकिशोरश्चेति महानुभावः विजेतृप्रतिभागिनः सम्मानितवन्तः। अवसरैःस्मिन् विशिष्टसंस्कृतसेवार्थं तथा द्वादशवर्षेभ्यः अकादमीं प्रति अनवरतं साहाय्यं प्रदानाय च श्रीगौडरोशनलालमहोदयः संस्कृतसमाराधकसम्मानेन राज्यस्तरे अकादमीद्वारा अतिथिभिश्च समलङ्कृतः। अस्य कार्यक्रमस्य अध्यक्षता उत्तराखण्ड- संस्कृतविश्वविद्यालयस्य कुलपतिभिः प्राध्यापक- शास्त्रिदिनेशचन्द्रमहोदयैः व्यधायि। अकादम्याः वित्तकोषाधिकारिणा डबरालसतेन्द्रप्रसादेन सर्वेषाम् अतिथीनामाभारो ज्ञापितः। समग्रस्य कार्यक्रमस्य कुशलं सञ्चालनं राज्यसंयोजकेन डॉ. गुरुराणी हरिश्चन्द्रेण कृतम्।

# संस्कृताध्ययनकेन्द्रस्य 2025-26 सत्रस्य शुभारम्भः



**हिमसंस्कृतवार्ता-** जी. डी. मोदी ऑफ आर्ट्स, पालनपुरं, गुजरातम् संस्कृताध्ययनकेन्द्रं जी. डी. मोदी कालेज ऑफ आर्ट्स इत्यस्मिन् महाविद्यालये केन्द्रीय- संस्कृत-विश्वविद्यालयः नवदेहलीद्वारा सञ्चालितमस्ति। संस्कृताध्ययनकेन्द्रे प्रमाणपत्रीयपाठ्यक्रमः, दक्षतापाठ्यक्रमः च प्रचलति। अद्य संस्कृताध्ययनकेन्द्रस्य शुभारम्भः, संस्कृत-संभाषण- शिबिरस्य समारोहः, गीताजयन्ती उत्सवकार्यक्रमः च एते त्रयः कार्यक्रमाः सुसम्पन्नाः जाताः। कार्यक्रमस्य आरम्भे मंगलाचरणं प्रेरणाभगिनी अकरोत्। एतस्य अनन्तरं डॉ. सुरेखाबेनपटेलः सर्वेषाम् अतिथीनां परिचयं कारितवती। कार्यक्रमस्य सञ्चालनं संस्कृत- अध्ययनकेन्द्रस्य प्रशिक्षकः हरिश्चन्द्रमहोदयः अकरोत्। कार्यक्रमस्य अध्यक्षरूपेण जी. डी. मोदी इति महाविद्यालयस्य प्राचार्या डॉ. राधाबेनमहोदया आसीत्। महोदयया उक्तं यत् संस्कृतभाषा सर्वासं भाषाणां जननी वर्तते, संस्कृतसंभाषणस्य महत्त्वं, संस्कृताध्ययनकेन्द्रस्य उद्देश्यं, संस्काराणां मूल्यं, भारतीयसंस्कृतेः विशेषताः च एतेषां विषये अस्मान् सर्वान् बोधितवती एवञ्च संस्कृतभाषा सर्वेषां भाषा इति जयघोषं कृतवती। कार्यक्रमस्य मुख्यातिथिरूपेण महाविद्यालयस्य राजनीति- विभागस्य अध्यक्षः डॉ. सोहनभाईदेवे आसीत्। महोदयेन उक्तं यत् संस्कृतभाषा केवलं पाठ्यक्रमी भाषा भवेत् एषा भाषा व्यवहारिकी भाषा भूयात् एवञ्च संस्कृतभाषा नैतिकजीवने बहु-महत्त्वपूर्णा भाषा वर्तते। अस्मिन् कार्यक्रमे बहवः छात्राः भागं ग्रहीतवन्तः। श्रीमद्भवतगीताविषये स्वस्य विचारान् प्रकटितवन्तः। मानसी, मानवः, नेहलभगिनी, जीनलभगिनी, मानसी, कशिशभगिनी, भूमिः, अनाली च एतषां द्वारा गीतायाः प्रस्तुतयः जाताः। जी. डी. मोदी कालेज ऑफ आर्ट्स इत्यस्मिन् महाविद्यालयेसंस्कृताध्ययनकेन्द्रस्य प्रशिक्षकः हरिश्चन्द्रः वर्तते। कार्यक्रमस्य सहसंयोजिका डॉ. जीनकीबेनपटेलः सर्वेषाम् अतिथीनां छात्राणाञ्च आभारं ज्ञापितवती। कार्यक्रमे प्राचार्या राधाबेनपटेलः, संयोजिका डॉ. सुरेखाबेनपटेलः, डॉ. विजयमहोदयः, डॉ. जानकीबेनपटेलः इत्यादयः उपस्थिताः आसीन्। कार्यक्रमे 150 छात्राः उपस्थिताः आसन्। कार्यक्रमस्य शान्तिमन्त्रेण समापनं जातम्।

## हास्यकणिका

**पति-पत्न्योः मध्ये हास-परिहासम्**

पत्नी- एकं कार्यं तु योगीमहोदयः मोदीमहोदयः च अपि न कर्तुं शक्नुतः?  
पतिः- किम् 🤔?  
पत्नी- स्थूलः उदरः, "हिंद्याम् इत्युक्ते तौद" इति किम्, जानाति भवान्?  
पतिः- एतेन योगीमहोदयस्य अथवा मोदीमहोदयस्य कः सम्बन्धः?  
पत्नी- स्थूलः उदरः, "हिंद्याम् इत्युक्ते तौद" इत्युक्ते भवता द्वारे स्वस्य भूखण्डे कृतम् अवैधनिर्माणं, यत् योगीमहोदयः अथवा मोदीमहोदयः अपि बुलडोजरयन्त्रेण निर्वाहंतुं न शक्नुतः।  
पतिः- 🤔🤔🤔🤔🤔🤔

# प्रथमसंस्कृतसमाराधकसम्मानेन समलंकृतः रौशनलालगौडः



हिमसंस्कृतवार्ता। उत्तराखण्डसंस्कृताकादम्या समायोजितस्य सप्तदश-राज्यस्तरीय- संस्कृतस्पर्धामहोत्सवस्य पञ्चविंशत्युत्तरद्विसहस्रतमस्य भव्ये ऐतिहासिके च समापनसमारोहे पौडीजनपदस्य संयोजकः गौडरौशनलालः संस्कृतभाषायाः प्रचाराय द्वादशवर्षेभ्यः निरन्तरं कृतनिष्ठानिःस्वार्थसेवाभ्यः राज्यस्य प्रथमेन संस्कृतसमाराधकः सम्मानेन समलङ्कृतः। अयं विशिष्टः पुरस्कारः संस्कृतभाषायाः प्रचारे प्रसारे संरक्षणे नूतनप्रयोगाणां सृजनात्मककार्यकलापानां तथा चोत्कृष्टशैक्षिकनेतृत्वस्य अनुपमयोगदानार्थं तस्मै समर्पितः। येन योगदानेन सम्पूर्णं प्रान्ते संस्कृतसंवर्धनस्य नूतना प्रेरणा सञ्चारिता। सम्मानमिदम् उत्तराखण्डसंस्कृताकादम्याः माननीयसचिवैः प्राध्यापकैः पन्तमहोजिकिशोरेः उत्तराखण्डसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य कुलपतिभिः प्राध्यापकैः शास्त्रिदिनेशमहोदयैः, संस्कृतनिदेशालयस्य निदेशिकया कञ्चनादेवराडीमहोदयाभिश्च स्वकरकमलैः प्रदत्तः। कार्यक्रमेऽस्मिन् शोधालयकारि हरीशगुरुरानी वित्ताधिकारी श्रीसतेन्द्रडबरालाः प्रकाशानाधिकारी श्रीकिशोरीलालरतूडी सहायनिदेशकः बाजश्रवा आर्यः, चण्डीप्रसादधिल्लियालः पौडीजनपदस्य सहायनिदेशकः मनोजसेमल्टीमहोदयः कुलसचिवः दिनेशकुमाराः सहैव प्रदेशस्य सर्वे जनपदसंयोजकाः सहसंयोजकाः विशिष्टगणमान्याश्च समुपस्थिताः आसन्। हरिद्वारे प्रवृत्तेऽस्मिन् द्विदिवसीये राज्यस्तरीये संस्कृतमहोत्सवे उत्तराखण्डस्य विविधजनपदभ्यः समागताः शिक्षकप्रतिनिधयः मार्गदर्शकाः आचार्याः सहस्रमिताः छात्राश्च महोत्साहेन ऊर्जया च स्वकीयप्रतिभायाः विराट्प्रदर्शनं चक्रुः। विविधसंस्कृताभिनवप्रस्तुतिभिः शास्त्रीयवाचनैः नाट्यनृत्यगीतादिभिः शास्त्रार्थचर्चाभिश्च सम्पूर्णः परिसरः संस्कृतवाङ्मयस्य भारतीयज्ञानपरम्परायाश्च सौरभ्येण सुरभितोऽभवत्। अतिथिगणैः संस्कृतभाषा राष्ट्रस्य सांस्कृतिकपुनरुत्थानस्य मूलाधारः इति उद्घोष्य उत्तराखण्डसंस्कृताकादम्याः अथकप्रयासाः भूरिशः श्लाघिताः। सर्वान् विजेतुं प्रतिभागिनः आचार्याश्च ते भविष्यत्कामनया अन्वगृह्णन्। सम्मानमिदं न केवलं गौडरौशनलालस्य अनवरतपरिश्रमस्य फलम् अपि तु सर्वेषां संस्कृतसेवकानां गौरवाय कल्पते।

# उत्तराखण्ड-संस्कृत-अकादम्याःराज्यस्तरीया नाट्यप्रतियोगितायां ब्रिगेडियर -विद्याधर - जुयाल-संस्कृत विद्यालयस्य प्रथमस्थानम्



हिमसंस्कृतवार्ता, आचार्य नवीन ममगाई पौडी गढवाल उत्तराखण्डः। राज्यस्तरीय संस्कृत-प्रतियोगितायां ब्रिगेडियर विद्याधर जुयाल संस्कृतविद्यालयस्य भुवनेश्वरीस्थिताः छात्राः उत्कृष्टं प्रदर्शनम् अकुर्वन्। नाट्यप्रतियोगितायां ते प्रथमस्थानम् प्राप्तवन्तः। अनया सिद्ध्या पौडीजनपदस्य गौरवम् अधिकं वर्धितम्। उत्तराखण्डसंस्कृत-अकादम्या सप्तदशतमे राज्यस्तरीया संस्कृत-प्रतियोगिता हरिद्वारस्थे महाजनभवने आयोजिताऽभूत्। खण्डस्तरीय, जनपदस्तरीय प्रतियोगितासु विजयानन्तरं विद्यालयस्य प्रतिभागिनः राज्यस्तरं प्राप्नुवन्। प्रदेशस्य सर्वेभ्यः जनपदभ्यः आगता प्रतिभागिनः प्रतियोगितायां सहभागीभूताः। तत्र—वरिष्ठवर्गे 'भगवदज्जूकीयम्' नाट्येन विद्यालयस्य प्रथमस्थानम् प्राप्तम्। कनिष्ठवर्गे 'बालचरितम्' नाट्येन तृतीयस्थानम् प्राप्तम्। वरिष्ठवर्गस्य सर्वश्रेष्ठ-अभिनयस्य पुरस्कारः विद्यालयस्य छात्र हेमन्तः 'शाण्डिल्य'-नामकस्य पात्रस्य उत्तमं अभिनयम् कृत्वा, प्राप्तसर्वे छात्राः आचार्य नवीन ममगाई आचार्य अनूप कुकरेती इत्येतयोः मार्गदर्शनम् अधिगतवन्तः। नवीन ममगाई अवदत्— "एषा विजयः विद्यालयस्य, जनपदस्य, विकासखण्डस्य च गौरवस्य विषयः। अस्माकम् पुज्यगुरुः उपायाचार्य नवीन जुयालः अनसूया प्रसाद सुन्दरियालश्च मार्गदर्शनं व्रयम् अहर्निषं कार्यं कुर्मः तस्यैव प्रतिफलमिदम्, विद्यालय-प्रबन्धकः राजेन्द्र जुयालः छात्रान् अध्यापकांश्च अभिनन्दितवान्। प्रधानाचार्यः अनसूया प्रसादः अवदत्— "एषा सफलता छात्राणां अध्यापकानां च परिश्रमस्य फलम्।" वरिष्ठ-अध्यापकः नवीन जुयालः अवदत्— "गतसप्तदशवर्षात् विद्यालयस्य प्रदर्शनम् सदा उत्कृष्टमेव आसीत्।" अग्रेपि एवमेव भविष्यति इति विश्वास, अन्ये शिक्षकाः— कमलदीप पोखरियालः, ईशान डोभाल, नीरज पटवाल, आशीष डबरालः अंकित मैठाणी— इत्यादयः सर्वे छात्रान् अभिनन्दितवन्तः।

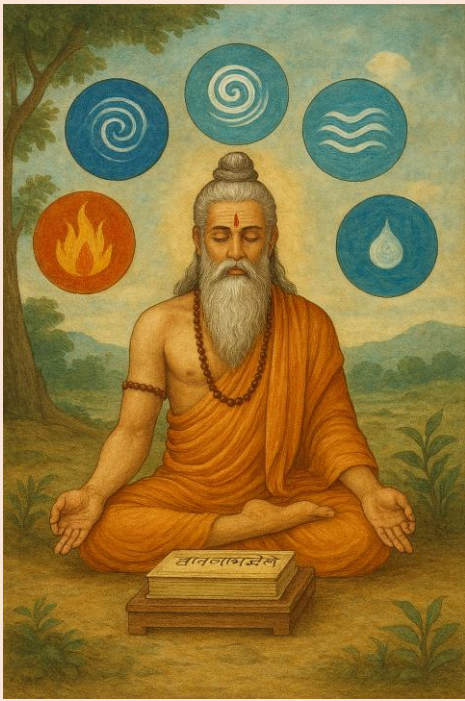
## वार्ता-संवादः



हिमसंस्कृतवार्ता: , ईदरधीरजः, हैदराबादः

नन्दिनी-नमो वः। अद्यतने वार्ता-कार्यक्रमे स्वागतं करोमि। नमस्ते काव्ये। काव्या- नमस्ते नन्दिनि। अद्य एकः गम्भीरः विषयः मया पठितः। वैज्ञानिकैः उद्घाटितं यत् विश्वस्य अधिकांशैः जनैः 'ह-त्रीणि-स्नेहाम्ल' इति नामकं पोषक-तत्त्वं पर्याप्त-रूपेण न प्राप्तम्। यद्यपि एतस्य लाभाः सर्वैः ज्ञाताः, तथापि षट्-सप्तति-प्रतिशतं जनैः एतस्य सेवनं न कृतम्। नन्दिनी-सत्यम् उक्तं त्वया। 'ह-त्रीणि-स्नेहाम्ल' इति तत्त्वस्य न्यूनता शरीराय हानिकरा। अपरमपि एकं नूतनं तथ्यं वैज्ञानिकैः प्रकाशितम्। तैः प्रोक्तं यत् अवसादस्य प्रकारैः मधुमेहरोगस्य हृदय-रोगस्य वा भयम् अनुमितम्। अर्थात्, यः जनः यादृशेन अवसादेन पीडितः, तस्य तादृशः रोगः सम्भावितः। काव्या- अहो, मनसः प्रभावः शरीरे अपि दृश्यते इति मया अवगतम्। किन्तु चिकित्सा-क्षेत्रे अपरा अद्भुत-

सिद्धिः लब्धा। 'कृत्रिम-बुद्ध्या' अस्माकं स्वेद-बिन्दवः अधुना पठिताः। वैज्ञानिकैः दर्शितं यत् स्वेदेन एव रोगाणां प्रारम्भिकं लक्षणं ज्ञातम्। पूर्वं स्वेदः केवलं मलिनः इति मतः, किन्तु अधुना सः स्वास्थ्य-रक्षकः जातः। नन्दिनी-एषा तन्त्रांश-विद्या तु उत्तमा। परन्तु वातावरण-विषये एका भीकरा वार्ता श्रुता। जलवायु-तत्रैः गणितं यत् यदि प्रदूषण-निवारणे विलम्बः कृतः, तर्हि आगामि-सहस्र-वर्षाणि यावत् पृथ्वी उग्र-तापेन बद्धा। तैः सूचितं यत् उष्णता-प्रवाहः न गतः, अपि तु वर्धितः। काव्या- एतत् तु चिन्ता-जनकम्। किन्तु प्रकृतेः रक्षण-शक्तिः अपि मया अद्य पठिता। 'थेलो-स्तोन' इति स्थाने लघु-भूकम्पैः अधः स्थिताः सूक्ष्म-जीवाः पोषिताः इति वैज्ञानिकैः ज्ञातम्। कम्पनेन तेभ्यः जीवेभ्यः नूतना ऊर्जा प्रदत्ता। विनाशस्य कारकैः अपि जीवनं रक्षितम् इति आश्चर्यम्। नन्दिनी-आम्, प्रकृतेः गतिः विचित्रा। अस्तु, समयः समाप्तः। धः पुनः नूतन-वार्ताभिः सह आगमिष्यावः। तावत् पर्यन्तं शुभं भूयात्। नमो नमः।



## तत्त्वज्ञानं मूलं, जगत् प्रतीतिमात्रम्

मनुष्यस्य ज्ञानं हि मूलम्। विना ज्ञानं तु मनुष्यः पशुवत् केवलम्। ज्ञानं नाम दिव्यप्रकाशः, यस्मिन् प्रकाशे मनुष्यः 'कोऽहम्' इति आत्मानं सम्यक् परिचिनोति। दृश्यजगत् केवलं प्रतीतिमात्रम्। इयं प्रतीतिः अज्ञानकारणतः सम्भवति। एका हि निर्गुण-निराकार-निर्विकार-सनातनभूता सत्ता वर्तते। दृश्यजगत् न अनया भिन्नम्। तद् अस्यामेव ब्रह्मसत्तायाम् अध्यस्तमस्ति। समस्तदृश्यं परिणामि एवम् अनित्यम्। सर्वस्य द्वाष्ट एकः एव। ज्ञेयमपि ज्ञातुः सोपाधिकं रूपम्। नाम, रूपञ्च इतीयं मनोवृत्तिः स्यात् केवलम्। जगत् नामरूपाभ्यामतिरिच्य नान्यत् किमपि। मायाकारणतः नाम रूपस्य प्रतीतिमात्रम्। माया अनिर्वचनीया, परन्तु अनादिनी, तथापि ज्ञानेन सा समाप्ततां गन्तुमर्हत्, अतः नैव स्थायिसत्ता तस्याः अपि। एकमात्रं ब्रह्म हि

सत्यम्। तस्मिन् सजातीयः, विजातीयः, स्वगतो वा न कोऽपि भेदः। भगवान् शङ्कराचार्यः जगतः प्रतीतिः इत्युक्ते 'रज्ज्वां सर्पस्य भ्रमः' इति युक्त्या अदर्शयत्। अद्वैतवादे दृष्टि-सृष्टि-वाद- अज्ञातवादादयः अनेके प्रक्रियाभेदाः सन्ति। जगतः प्रतीतिम् आधारीकृत्य हि एते सिद्धान्ताः निर्मिताः सन्ति। एतेषु बौद्धदर्शन-तर्काणां प्रकारान्तरेण असकृत् उपयोगो दृश्यते। ब्रह्मणः अद्वैतसत्ताम् एवं जगतो मिथ्यात्वं सर्वं मन्यन्ते। अतः प्रक्रिया भिन्ना चेदपि मौलिकभेदः तत्र न विद्यते। जगत् प्रतीतिमात्रं, मिथ्या, अध्यासरूपं, विवर्तञ्च इति तु शास्त्रैः प्रतिपादितं समग्रदर्शनमेव स्यात्। भगवता शङ्कराचार्येण व्यावहारिकं, पारमार्थिकञ्चेति द्विविधं सत्यं प्रतिपादितमस्ति। आचार्येण ईश्वरीया कृपा अपेक्षितेति मन्यमानेन तेन भक्त्याम् एवम् आचारे अधिकं महत्त्वं प्रदत्तमस्ति। संसारः प्रतीतिरूपः, एका कल्पना, परमस्ति समष्टि-सञ्चालकस्य कल्पना। जीवविषयिणी कल्पना तु 'अहं', 'मम' चेति रूपम्। अतः अहंतायाः, ममतायाः च वशीकरणं जीवाधीन्ये अस्ति, परन्तु समष्टेः वशीकरणं, लयकार्यं वा समष्टिकर्तृर्हि आधीन्ये स्यात्। यदा पारमार्थिकसत्यं कस्यापि प्रतीतिम् आत्मसात् कुर्यात्, तदा व्यावहारिकसत्यस्य बन्धनं तस्य जीवस्य कृते न सम्भवेत्। यथा, यः पूर्णतया धनमोहतः निवृत्तः स्यात्, तस्य दृष्ट्यां रूपकं केवलं कागदखण्डमेव, न वा धनं, तद्वत्। बौद्धधर्मः यदा वज्रयानस्तरे आगतः आसीत्, तदा साधनाः अपि नितराम् अनाचाराभिमुखं गताः आसन्। तर्कैः दर्शनमपि जडवादिवत् कृतमासीत्। अस्मिन्नेव वातावरणे भगवतः शङ्कराचार्यस्य आविर्भावः अभूत्। वैभाषिकबौद्धदर्शनस्य आधारभूतं तदेवासीत् यत् जडवस्तुषु सत्यारोपणम्। भगवान् शङ्कराचार्यः तद्धारणाम् उत्पाद्य जडरूपमिदं दृश्यमानं जगत् केवलं प्रतीतिमात्रमस्तीति उद्घोषितम्। श्रुति-शास्त्र-आस्तिकदर्शनादीनां प्रतिष्ठया सह ज्ञानाचरणादीनां महत्त्वं तेन प्रतिपादितम्। तत्समये वामाचारः, कापालिकाचारः इत्याद्युच्छृङ्खलादयः आचारानाम्ना प्रश्रयं प्राप्तवन्तः आसन्। तेषां निषेधः आवश्यकः हि आसीत्, मानवानां कृते तत्समये अनाचारतः परिवृत्त्य शुद्धविचारधारणादीनां परमावश्यकता आसीदिति तु सत्यमेव। तस्माद् विश्वे यः कोऽपि धर्मः, यः कोऽपि सम्प्रदायः, यत् किमपि मतमतान्तरं वा भवेत्नाम, परन्तु सर्वाषाम् अन्तिमलक्ष्यन्तु आत्मनः वास्तविकी परिचयप्राप्तिरित्येव, परमं ज्ञानं, मनुष्यलक्ष्यं वेति,

असमप्रदेशीयः विज्ञानशिक्षकः, नारदोपाध्यायः

## दत्तावतारः

भारतीयसंस्कृतिविशेषतः महाराष्ट्रदेशे दत्तोपासनायाः अनन्यसाधारणं महत्त्वं अस्ति। शैव-वैष्णव-शाक्तेषु त्रिषु प्रमुखेषु उपासनाप्रवाहेषु दत्तस्य प्रभावो दृश्यते। विशेषतः एतेषां प्रवाहानां गुरोः स्थाने दत्तस्य प्रतिष्ठा तेषां मार्गेषु तस्य महत्त्वं स्पष्टीकरोति। द्वादशशताधिकवर्षपर्यन्तं दत्तोपासनासंप्रदायः भारतीयभक्तिचेतसि अविरतं राज्यं करोति। दत्तः योगतन्त्रयोः आचार्यरूपेण मान्यते। अवधूतगीता, त्रिपुरोपास्तिपद्धतिः, परशुरामकल्पसूत्रम् इत्यादयः तेषां नाम्ना संबद्धा ग्रन्थाः। दत्तस्य एकाक्षरी, षडक्षरी, अष्टाक्षरी इत्यादयो विविधा मन्त्राः, दत्तगायत्री च सन्ति। दत्तः अवधूतयोगी इति प्रख्यातः, अतः नाथसंप्रदायेऽपि तस्य पूजनं दृश्यते। तस्मात् नाथसंप्रदायः अवधूतपन्थाः इति अपि कथ्यते। दत्तोपासना प्राचीनकालेऽपि प्रवृत्ता, तथापि संप्रदायरूपेण तस्य संस्थापनं नरसिंहसरस्वत्याः प्रभावेन अभवत्। दत्तस्य प्रथमावतारः

श्रीपादश्रीवल्लभः, द्वितीयावतारः नरसिंहसरस्वती इति परिगण्यते। जनार्दनस्वामी, एकनाथमहाशयः, दासोपन्तः, मुक्तेश्वरः, निरंजनरघुनाथः, माणिकप्रभुः, अक्कलकोटमहास्वामी, वासुदेवानन्दसरस्वती इत्येते महापुरुषाः दत्तसंप्रदायपरम्परां विस्तीर्तवन्तः। त्रिमूर्तिसंकल्पना- रा. चिं. ढेरें उद्भूत्य प्रसिद्धः अभ्यासकः रा. चिं. ढेरें इति स्वीयग्रन्थे "दत्तसंप्रदायाचा इतिहासः" (१९९९) इत्यत्र निर्दिशति यत्- भारतीयपरम्परायां त्रिमूर्तिसंकल्पना ब्रह्मा- विष्णु- महेशात्मकत्वेन अवतरति। एतेभ्यः उत्पत्ती-स्थिति- लयाः अवस्थाः, सत्त्व-रज-तमांसि च त्रिगुणानि निरूप्यन्ते। अद्य प्रचलिता त्रिमूर्तिः मैत्रायण्युपनिषदि प्रथमं दृष्टा। ब्रह्मा- विष्णु- महेशात्मकायां मूर्ती अपि त्रयो भेदाः- शैवप्रधानं रूपम्, विष्णुप्रधानं रूपम्, ब्रह्माप्रधानं रूपं च। यथा देवता प्राधान्येन पूज्यते, तस्याः शिरः मूर्तेः मध्ये स्थाप्यते इति प्रथा। भारतीयदर्शनस्य त्रितत्त्वपरम्परा रा. चिं. ढेरें लिखित- जीव-जगत्-जगदीश्वरः इति त्रितत्त्वम्; सत्त्व-रज-तमांसि इति त्रिगुणाः;

## पुस्तकपठनेन कारागारात् मुक्तिः !



हिमसंस्कृतवार्ता, लेखकः- देवेशः

ब्राजीलदेशस्य कारागारेषु कारागारकालन्यूनी कर्तुं नूतनः प्रयोगः क्रियमाणः वर्तते। यः बन्दीजनः पुस्तकं पठित्वा तस्य संक्षेपीकरणं लिखित्वा समर्पयति तस्य मुक्तिः शीघ्रतया क्रियते। पुस्तकपठनं वृद्ध्यर्थं तथा दोषीजनानां मानसिकतायां परिवर्तनम् आनेतुम् एषः प्रयोगः कृतः इति सुस्पष्टं भवति। लैटिन- अमेरिकादेशेषु ब्राजीलदेशः सर्वाधिक- अपराधयुक्तराष्ट्रेषु एकं वर्तते। तत्रत्याः कारागाराणि- अधिकभयङ्कराणि इति कथ्यते। पुस्तकपठनस्य एषः प्रयोगः ब्राजीलसर्वकारेण २०१२ तमे नियमं कृत्वा आरब्धः आसीत्। एकबन्दी अधिकाधिकद्वादशपुस्तकानि पठितुं शक्नोति। एकं पुस्तकं पठित्वा चतुर्णां दिनानां कारागारं न्यूनं कर्तुं शक्नोति। किं भारते एतादृशस्य प्रयोगस्य आवश्यकता अस्ति न वा??



स्वर्ग-मृत्यु-पातालं इति त्रिलोकाः; आधिभौतिक-आधिदैविक-आध्यात्मिकम् इति त्रितापाः; कायिक-वाचिक-मानसिकम् इति त्रिपतयः; भूत-भविष्यत्-वर्तमानम् इति त्रिकालः; वात-पित्त-कफम् इति त्रिदोषाः; ज्ञान-कर्म-भक्तयः इति त्रियोगाः इत्यादयः। एतेषां सर्वेषां त्रिकानां भावेन जातां त्रिमूर्तिं भारतस्य दार्शनिकचिन्तनस्य महनीयप्रतीकं मन्यन्ते। दत्तस्वरूपपरिवर्तनम्- एकमुखात् त्रिमूर्तिरूपपर्यन्तम्। दत्तः द्वादशशताब्द्यन्तं एकमुख एव दृश्यते स्म। परन्तु पञ्चदशशतके सरस्वतीगंगाधरेः लिखिते गुरुचरित्रे दत्तस्वरूपं त्रिमूर्तिरूपेण वर्णितम्। अयं परिवर्तनः त्रिमूर्त्यन्तर्गतदेवतात्रयस्य अनुग्रहात् अभवत्। दत्तात्रेयस्य मूर्तेः मध्ये विष्णोः प्रतिमा स्थितेति प्रसिद्धम्। संकलितम् अनुदितं च-

हिमसंस्कृतवार्ता, सुधा साठ्ये, मुंबई